

Andrzej Makowski CSsR

ORCID: 0000-0003-2647-3124

Formacja liturgiczna poprzez homilie we Mszach św. z udziałem dzieci

Słowa kluczowe: formacja liturgiczna, Msza św. dla dzieci, homilia, liturgia

Keywords: liturgical formation, Holy Mass for children, homily, liturgy

W życiu parafii niejednokrotnie powstają pewne grupy wiernych, które łączy podobny wiek i pozycja społeczna, ten sam rodzaj zaangażowania albo podobne problemy życiowe. Zadanie kaznodziei jest dostrzec obecność tych grup i dostosować do nich zarówno treść, jak i sposób przepowiadania. Tylko wtedy może dokonać się w sercu słuchacza konfrontacja słowa Bożego z jego osobistym doświadczeniem, duchowymi pragnieniami i egzystencjalnymi pytaniami¹. Jedną z bardzo ważnych grup w Kościele jest młode pokolenie, a w nim dzieci. W niniejszym artykule ukazana zostanie rola homilii mszalnej w formacji najmłodszego pokolenia na drodze wiary w odniesieniu do dokumentów Kościoła.

1. Homilia we Mszach św. z udziałem dzieci

Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci² korzeniami sięga powszechnej praktyki Kościoła, w której dziecko przez stulecia uczestniczyło w liturgii eucharystycznej dla wszystkich wiernych³. Papież Pius X w motu proprio o mu-

¹ R. Hajduk, *Posłani głosić Dobrą Nowinę*, Kraków 2007, s. 302.

² Kongregacja Kultu Bożego, *Dyrektorium o Mszach Świątych z udziałem dzieci*, Rzym 1973 (dalej: DMD).

³ Zob. G. Siwek, *O przepowiadaniu nie tylko dla dzieci*, „Biblioteka Kaznodziejska” 152 (2008), nr 4, s. 9–11.

zyce kościelnej (1903) wprowadził pojęcie „aktywnego uczestnictwa”, a Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* zwróciła uwagę na konieczność przystosowania liturgii do różnych grup wiernych (KL, nr 38), instrukcja *Actio Pastoralis* z 1969 roku z kolei wprowadziła zróżnicowanie odnośnie do Mszy św. dla małych grup⁴. Temat liturgicznych adaptacji dla dzieci pojawił się także we *Wprowadzeniu ogólnym do Nowego Mszału Rzymskiego*. Po konsultacjach powstało Dyrektorium o Mszach z udziałem dzieci, zatwierdzone przez papieża Pawła VI 27 października i opublikowane 1 listopada 1973 roku⁵. Konferencja Episkopatu Polski wydała zalecenie odnośnie do celebracji niedzielnej Mszy św. z udziałem dzieci: „W niedziele i święta w miarę możliwości w każdej parafii należy odprawiać specjalną Mszę dla dzieci, a jeżeli to nie jest możliwe, należy odprawiać Mszę świętą z homilią dla dzieci. Nie należy jednak domagać się od dzieci uczestnictwa wyłącznie w tej Mszy świętej, zwłaszcza gdy mają zwyczaj przychodzić do kościoła wspólnie z rodzicami na inną Mszę świętą. Gdzie warunki na to pozwalają, można odprawić osobno liturgię słowa dla dzieci. Zaleca się, by przewodniczący liturgii słowa dla dzieci koncelebrował Eucharystię z przewodniczącym liturgii słowa dla dorosłych”⁶. Obecnie warta podkreślenia jest aktualność Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci. Bardzo ważną rolę odgrywa homilia, która może być dialogiem kapłana z dziećmi, opartym na wizualizacji, wzbogaconym przez obrazy zrobione przez dzieci. Homilia może być głoszona tylko przez celebransa (RS, nr 64), nigdy zaś osobę świecką (RS, nr 65, 66)⁷. Potwierdza to również dokument

⁴ Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego, O mszach dla grup specjalnych *Actio Pastoralis*, Rzym 1969.

⁵ A. Makowski, „Liturgiczne przepowiadanie dla dzieci – szanse i zagrożenia”. *Symposium homiletyczne. Nysa – Opole, 21–22 października 2013 roku*, „Roczniki Teologiczne KUL” 12 (2014), s. 173.

⁶ Zalecenia duszpasterskie Episkopatu Polski w związku z dyrektorem o mszach świętych z udziałem dzieci – (155. Konferencja Episkopatu Polski, 1977), nr 2.

⁷ „Homilię, która ma miejsce w trakcie sprawowania Mszy świętej i jest częścią samej liturgii, winien z zasady głosić kapłan celebrujący. Może on ją zlecić kapłanowi koncelebującemu lub niekiedy, zależnie od okoliczności, także diakonowi, nigdy zaś osobie świeckiej. W szczególnych przypadkach i ze słusznej przyczyny homilię może wygłosić także biskup lub prezbiter, który uczestniczy w celebracji, choć nie może koncelebrować” (RS, nr 64).

„Należy pamiętać, iż w myśl zapisu kan. 767 § 1 wszelkie wcześniejsze przepisy, które dopuszczały wiernych nie wyświęconych do wygłaszania homilii w czasie celebracji eucharystycznej, uznaje się za zniesione. Owo dopuszczenie zostaje cofnięte, tak że nie może być przywrócone mocą żadnego zwyczaju” (RS, nr 65).

„Zakaz dopuszczania świeckich do głoszenia homilii podczas celebracji Mszy świętej odnosi się również do alumnów seminariów, studentów teologii i tych, którzy podjęli się zadania, jak się określa, „asystentów duszpasterskich», nie wyłączając również wszelkich innych grup, ruchów, wspólnot lub stowarzyszeń świeckich” (RS, nr 66).

watykański z lipca 2020 roku: instrukcja Kongregacji ds. Duchowieństwa *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*. Czytamy w nim: „Wierni świeccy (...) w żadnym wypadku nie będą mogli wygłaszać homilii podczas celebracji Eucharystii”⁸.

2. Modlitwy eucharystyczne we Mszach z udziałem dzieci – źródło homilii i szkoła poprawnej mistagogii

Dzięki formacji liturgicznej dzieci powinny zwrócić uwagę na rzeczywistą obecność Chrystusa na ołtarzu pod postaciami chleba i wina, na Jego ofiarowanie się, na dziękczynienie przez Niego, w Nim i z Nim oraz na ofiarowanie się Kościoła, jakie dokonuje się w tej chwili, przez które wierni w Duchu Świętym ofiarują Ojcu przedwiecznemu siebie samych i swoje życie razem z Chrystusem⁹. Konkretną mistagogią są modlitwy eucharystyczne w Mszach z udziałem dzieci¹⁰. Pierwsza z nich prostym i zrozumiałym językiem wyraża podziw i wdzięczność za wszystko, czym Bóg obdarzył człowieka. Dziecko może dziękować za świat, słońce, gwiazdy, ludzi. Czyni to dosłownie, powtarzając akłamację: „Tobie chwała na wieki”. Dalej modlitwa ta inspiruje do wdzięczności za dar Chrystusa, który przez swoją ziemską działalność i ofiarę na krzyżu stał się nam tak bliski. Dalsza część wprowadza dzieci w rozumienie Kościoła. Opowiadanie o ustanowieniu i konsekracja, właściwie wspólne dla wszystkich modlitw eucharystycznych, mogą ułatwić dzieciom świadomy udział w Pamiętce Pana. Dobrze wyjaśniona w katechezie druga epikleza wprowadza dzieci w życie w radości Ducha Świętego. Modlitwy wstawiennicze ukazują potrzeby ludzi i świata, które można powierzać Bogu. Mistagogię drugiej modlitwy eucharystycznej w Mszach z udziałem dzieci streszcza jej tytuł: „Bóg nas miłuje”. Dzięki miłości Boga człowiek został obdarzony wszelkimi dobrami, z miłości Bóg posłał na ziemię Chrystusa – „Przyjaciela dzieci i ubogich”. Miłość do ludzi Chrystus opłacił własną śmiercią. W tej miłości, którą podtrzymuje Duch Święty, spotykamy się na Eucharystii, by ostatecznie spotkać się na uczie w królestwie niebieskim. Trzecia modlitwa wprowadza nie tylko w dziękczynienie, w sposób ogólny, lecz podaje konkretne fakty z historii zbawienia, za które dzieci mogą dziękować (za fakt narodzin

⁸ Instrukcja Kongregacji ds. Duchowieństwa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Rzym 2020, nr 99.

⁹ DMD, nr 52.

¹⁰ Zob. J. Stefański, *Modlitwy eucharystyczne z udziałem dzieci – nowa szansa pastoralna*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 41 (1988), s. 427–439.

Pańskich, za Zmartwychwstanie). Modlitwa ta formuje do współofiarowania się Bogu z Chrystusem, do czego zachęcał On sam w swoim narodzeniu czy zmartwychwstaniu. Wprowadza ona też we właściwe doświadczenie anamnezy, wyjaśniając, że „przeżywamy na nowo Jego śmierć i zmartwychwstanie”. Uczestnicząc we Mszy św., dzieci są formowane do współofiary i do tego, by „coraz bardziej podobały się Bogu”¹¹.

3. Dezaktualizacja Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci

Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci zachowuje aktualność w wielu kwestiach, są w nim wszelako szczegółowe wskazania, które ją utraciły, ponieważ zostały zmodyfikowane przez Stolicę Apostolską w późniejszych dokumentach. Modyfikacje dotyczą takich zagadnień, jak: dostosowanie czytań, czytanie ich z podziałem na role, rozdzielenie liturgii słowa i liturgii eucharystycznej, adaptacje tekstów liturgicznych oraz homilie głoszone przez świeckich we Mszach św. z udziałem dzieci.

3.1. Dostosowanie czytań mszalnych

Według Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci w niedziele i święta wolno wybrać spośród przewidzianych czytań, ze względu na ich trudność, dwa lub nawet tylko jedno z nich, przy czym nigdy nie można rezygnować z czytania wziętego z Ewangelii¹². Z tego samego powodu, czyli ze względu na poziom intelektualny dzieci, dyrektorium dopuszczało pominięcie jednego czy drugiego wiersza w czytaniu biblijnym, sugerując przy tym zachowanie ostrożności, „by nie okaleczyć treści tekstu albo ducha i poniekąd stylu Pisma Świętego”¹³. Inną akomodacją wprowadzoną przez Dyrektorium we Mszach św. z udziałem dzieci była rezygnacja z psalmu i śpiewu „Alleluja” na rzecz chwili ciszy przeznaczonej na medytację¹⁴. Jeszcze inna akomodacja dotyczyła kolejności poszczególnych obrzędów liturgii słowa. Jeśli we Mszy św. z udziałem dzieci nie proklamowało się innego czytania poza Ewangelią, bezpośrednio po niej mógł nastąpić śpiew psalmu bądź homilia, a psalm mógł być wykonany po homilii¹⁵. Inne stanowisko w odniesieniu do powyższych

¹¹ J. Paliński, *Mistagogia w celebracjach liturgicznych z udziałem dzieci*, w: *Mistagogia a duchowość*, red. A. Źądło, Katowice 2004, s. 130–131.

¹² DMD, nr 42.

¹³ DMD, nr 43.

¹⁴ DMD, nr 46.

¹⁵ Tamże.

kwestii przedstawiła Stolica Apostolska w instrukcji *Redemptionis sacramentum* z 2004 roku. Według niej „nie wolno opuszczać i zmieniać przepisanych czytań biblijnych, a zwłaszcza »czytań ani psalmu responsoryjnego, w których zawiera się słowo Boże, nie wolno zastępować innymi tekstami, nie biblijnymi«¹⁶. Niezrealizowanym w Polsce postulatem dyrektorium jest zalecenie, aby poszczególne konferencje biskupów postarały się o ułożenie lekcjonarza do Mszy św. z udziałem dzieci¹⁷. Rozwiązałby on przynajmniej do pewnego stopnia problem trudności czytań i musiałyby zostać zaaprobowany przez Kongregację Kultu Bożego. Takie lekcjonarze powstały w krajach języka angielskiego i niemieckiego czy na Słowacji¹⁸.

3.2. Czytanie tekstów biblijnych z podziałem na role

Kolejną modyfikacją liturgii słowa dozwoloną przez Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci, która została zrewidowana przez Stolicę Apostolską, było wykonywanie czytań biblijnych z podziałem na role. Według dyrektorium, „tam, gdzie tekst czytania takie rozwiązanie podsuwa, może okazać się pożyteczne, aby dzieci odczytały go, dzieląc między siebie role, jak to zostało ustalone przy czytaniu opisu Męki Pańskiej w Wielkim Tygodniu¹⁹. Inne stanowisko w tej sprawie przedstawiła Stolica Apostolska w *Nowym ogólnym wprowadzeniu do Mszału rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału rzymskiego* z 2002 roku. Czytamy w nim, że „nie wypada jednak, aby kilka osób dzieliło między siebie jedyny element celebracji, np. by dwóch lektorów wykonywało, jeden po drugim, to samo czytanie. Wyjątkiem jest opis Męki Pańskiej” (OWMR, nr 109).

3.3. Rozdzielenie liturgii słowa i liturgii eucharystycznej

Trudne do pogodzenia z soborowym nauczaniem o Mszy św. jako jednym akcie liturgicznym, na który w sposób nierozdzielny składają się liturgia słowa i Eucharystii, jest zawarte w Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci pozwolenie na wyprowadzenie dzieci na inne miejsce na czas liturgii słowa. Według dyrektorium, jeśli w jakiejś wspólnotcie są odpowiednie warunki lokalowe, a także przygotowany personel, „od czasu do czasu można odprawić

¹⁶ RS, nr 62.

¹⁷ Por. DMD, nr 43.

¹⁸ *Sunday Book of Reading. The Lectionary Adapted for Children*, Year A, Loveland, Ohio 1989; Year B – 2008; Year C – Ohio 2009; *Slávene Svätej Omše za účasti detí*, Banská Bystrica 1992; *Lekcionár na Omše za účasti detí*, Banská Bystrica 1992.

¹⁹ DMD, nr 47.

dla dzieci liturgię słowa wraz z homilią w jakimś miejscu osobnym, ale niezbyt odległym. Przed rozpoczęciem liturgii eucharystycznej dzieci te wprowadza się do miejsca, w którym dorośli sprawowali równocześnie własną liturgię słowa²⁰. Pozwolenie takie wynikało z faktu, że w okresie przed Soborem Watykańskim II świadomość tego, że liturgia słowa i liturgia eucharystyczna stanowią jeden i ten sam akt kultu, była nieporównywalnie mniejsza niż obecnie. Jeszcze nawet bezpośrednio przed soborem Josef Andreas Jungmann odróżniał „przed-mszę”, czyli liturgię słowa, od „mszy ofiarniczej”. Obrzędy wstępne i liturgia słowa nie były traktowane jako istotna część celebracji eucharystycznej, ale jako przygotowanie do najistotniejszej części Mszy św., która zaczynała się w momencie przygotowania darów ofiarnych. Spóźnienie się do tego momentu na Mszę w dni obowiązujące katolików do udziału w niej traktowane było w teologii moralnej jako grzech lekki²¹. Dzięki soborowemu nauczaniu o Mszy św. jako jednym akcie kultu i posoborowej wykładni tego nauczania wzrosło wśród teologów przekonanie, że nie wolno rozdzielać poszczególnych części Mszy św. Wyrazem aktualnej świadomości Kościoła w tym zakresie jest wypowiedź Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów o tym, że „nie wolno oddzielać jednej od drugiej ani sprawować ich w różnym czasie i miejscu. Nie wolno również poszczególnych części Mszy Świętej sprawować w różnych porach tego samego dnia”²². Dodatkowym argumentem przeciwnym omawianej praktyce postulowanej przez dyrektorium jest znak przewodniczącego liturgii, który powinien być jeden dla całego zgromadzenia liturgicznego: od początku do końca celebracji. Niełatwo bowiem pogodzić wspomniane pozwolenie dyrektorium z późniejszym oświadczeniem Stolicy Apostolskiej zawartym w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału rzymskiego*, w którym czytamy, że „jeden i ten sam kapłan winien zawsze wykonywać urząd posługi przewodniczenia we wszystkich częściach celebracji, z wyjątkami właściwymi Mszy Świętej, w której bierze udział biskup”²³.

²⁰ DMD, nr 17.

²¹ H. Sławiński, *Liturgia słowa i liturgia eucharystyczna jako jeden akt liturgiczny*, „Przegląd Homiletyczny” 11(2007), s. 19–32.

²² RS, nr 60. Wypowiedź ta nawiązuje do soborowej Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, nr 56: „Dwie części, z których w pewnym stopniu składa się msza święta, a mianowicie liturgia słowa i liturgia eucharystyczna, tak ściśle wiążą się z sobą, że stanowią jeden akt kultu. Dlatego Sobór święty usilnie zachęca duszpasterzy, aby w katechezie gorliwie uczyli wiernych uczestniczenia w całej mszy świętej, zwłaszcza w niedziele i obowiązujące święta”. Zob. także: Święta Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego, *Inaestimabile donum* w sprawie niektórych norm dotyczących kultu Tajemnicy Eucharystycznej, Rzym 1980, nr 4.

²³ OWMR, nr 108. W numerze 92 OWMR zamieszczone jest wyjaśnienie, że biskup kieruje wszelką prawowitą celebracją Eucharystii bądź to osobiście, bądź to przez prezbiterów jako

Mimo najnowszych dokumentów Kościoła w wielu parafach w Stanach Zjednoczonych istnieje praktyka osobnej liturgii słowa wraz homilią dla dzieci w osobnym miejscu (kaplica, salka).

3.4. Adaptacje tekstów liturgicznych Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci

Dyrektorium przewidywało wiele akomodacji tekstów liturgicznych w celu ułatwienia dzieciom bardziej świadomego uczestnictwa we Mszy św. Wśród nich znalazła się:

- możliwość zastąpienia w uroczystości *Credo* nicejsko-konstantynopolitańskiego symbolem apostołskim²⁴;
- wprowadzenie popularnych przekładów *Chwała*, *Wierzę*, *Święty* i *Baranku Boży* zatwierdzonych przez kompetentną władzę²⁵. Oznacza to, że nawet dyrektorium, które pozostawia celebransom wiele swobody, nie pozwala, by dowolnie zamieniano *Chwała* w śpiew np. „Chwalimy Pana dziś za łaskę, którą daje nam”, aktu pokuty np. na śpiew „Przepraszam Cię, Boże skrzywdzony w człowieku”, natomiast *Święty* na śpiew „Święty, Święty... dziś wznosimy nasze ręce, uwielbiając miłość Twą, Święty, Święty”;
- możliwość przystosowania do potrzeb dzieci tekstów modlitw z Mszału rzymskiego, ponieważ modlitwy zostały ułożone z myślą o wiernych dorosłych²⁶.

Natomiast instrukcja *Redemptionis sacramentum* surowo zakazuje dokonywania przez kapłanów, diakonów lub świeckich zmian tekstów liturgicznych według własnego uznania: „Powinien zniknąć godny napiętnowania zwyczaj, że kapłani lub diakoni albo wierni, tu i ówdzie według swojego uznania, zmieniają lub zniekształcają teksty świętej liturgii, jakże są zobowiązani wypowiedzieć. Postępując w ten sposób, czynią celebrację świętej liturgii niepewną, a nierzadko fałszują jej autentyczny sens”²⁷.

Ponadto trzeba tu uwzględnić rozporządzenia instrukcji Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *Liturgiam authenticam* z 28 marca 2001 roku, według której akomodacje nie mogą prowadzić do zmian teologicznego

swoich współpracowników. W przypadku gdy nie przewodniczy osobiście całej Eucharystii, ale powierza to komuś innemu, wypada, aby przewodniczył przynajmniej liturgii słowa, a na koniec Mszy św. udzielił zgromadzonym błogosławieństwa.

²⁴ Por. DMD, nr 49.

²⁵ Por. DMD, nr 31.

²⁶ DMD, nr 51.

²⁷ RS, nr 59.

znaczenia tekstów liturgicznych²⁸. Wobec tej zasadniczej troski o dokładną treść doktrynalną tekstów liturgicznych ustąpić musi nawet troska o ich artystyczny wydźwięk²⁹. Teksty liturgiczne są głosem modlącego się Kościoła, a nie głosem poszczególnych grup lub pojedynczych ludzi: czy to dorosłych, czy dzieci³⁰.

3.5. Homilie głoszone przez świeckich we Mszach św. z udziałem dzieci

Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci straciło też aktualność w kwestii głosiciela słowa Bożego. Według tego dokumentu, „nic nie stoi na przeszkodzie, aby jeden z dorosłych uczestników Mszy św. dla dzieci, za zgodą proboszcza lub rektora kościoła, przemówił do dzieci po Ewangelii, zwłaszcza jeśli kapłanowi trudno przychodzi dostosować się do mentalności dzieci”³¹. Rozporządzenie to zostało odwołane przez dokument *Ecclesiae de misterio* z 1997 roku, przygotowany przez wiele dykasterii Kurii Rzymskiej oraz przez dokument *Redemptionis sacramentum* z 2004 roku³². Potwierdza to również instrukcja Kongregacji ds. Duchowieństwa z 2020 roku *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*³³. Rezerwują one homilię podczas Mszy św. dla osoby wyświęconej. Dopuszcza się natomiast, aczkolwiek tylko w wyjątkowych przypadkach, składanie świadectw przez osoby świeckie podczas liturgii eucharystycznych. Mogą one wówczas stanowić część homilii wygłoszonej przez celebransa. Składane „świadectwa nie powinny przybierać takiej formy, która zatarałaby różnicę między nimi a homilią”³⁴. Zasadniczo jednak świadectwa te powinny być przeniesione poza celebrację Mszy albo – z ważnych przyczyn – można je przekazać po odmówieniu przez kapłana modlitwy po komunii. Również wtedy „informacje te i świadectwa w żadnym razie nie powinny mieć takich cech, aby mogły być kojarzone z homilią, ani być powodem niewygłoszenia homilii w ogóle”³⁵. Jakkolwiek świeccy uczestniczą w kapłaństwie Chrystusowym, wspólnym dla wszystkich wiernych, jest ono różne co do istoty od kapłaństwa urzędowego,

²⁸ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja *Liturgiam authenticam* (28 marca 2001), nr 22.

²⁹ Por. tamże, nr 20, 25.

³⁰ Por. tamże, nr 27.

³¹ DMD, nr 24.

³² Zob. przyp. 7: *Redemptionis sacramentum*, nr 65–66.

³³ Instrukcja Kongregacji ds. Duchowieństwa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, nr 99.

³⁴ Międzydykasterialna instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów *Ecclesiae de misterio* (15 sierpnia 1997), art. 3 § 2.

³⁵ RS, nr 74.

czyli hierarchicznego, które jest służebne wobec kapłaństwa powszechnego³⁶. Kapłan celebrytuje Mszę św. *in persona Christi* (KK, nr 10): Chrystus jest obecny także w jego nauczaniu i przewodniczeniu wiernym, do czego kapłan jest osobiście powołany³⁷.

4. Rodzaje homilii we Mszach z udziałem dzieci

„We wszystkich Mszach z udziałem dzieci ważne zadanie spełnia homilia, która wyjaśnia słowo Boże. Homilia skierowana do dzieci niekiedy będzie przechodzić w dialog z nimi, chyba że lepiej jest, aby dzieci słuchały w milczeniu”³⁸. Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące homilii mszalne podkreślają: „w Mszach z udziałem dzieci kapłan lub diakon może w homilii roztropnie wykorzystać formę dialogu, celem nawiązania z uczestnikami żywego kontaktu i skuteczniejszego przekazania treści religijnych. Kapłan może także w tym celu zaangażować osobę dorosłą, szczególnie taką, której łatwiej niż jemu samemu dostosować się do mentalności dzieci, lecz praktyka ta nie może oznaczać rezygnacji przez kapłana z funkcji głoszenia lub złożenia na innych obowiązku głoszenia słowa. Należy pamiętać, że jak w każdej liturgii, tak również podczas Mszy św. z udziałem dzieci należy uwzględnić w homilii obecność innych uczestników zgromadzenia liturgicznego, a więc nie tylko dzieci, ale także i dorosłych, w tym osoby starsze i dotknięte cierpieniem”³⁹.

Homilia powinna czasami stawać się dialogiem z dziećmi⁴⁰. Dlatego:

- homilista powinien odpowiednio zadawać pytania (konkretne, docełowe, pomocnicze, rzeczywiste);
- nie można stawiać pytań podchwytliwych czy też sugerujących nieprawdziwą odpowiedź. Chcąc otrzymać odpowiedź od dziecka, nigdy nie rozpoczynamy pytania od „czy?”. Można tak zapytać tylko wtedy, gdy dokonujemy refleksji nad jakąś kwestią i chcemy, by dzieci w myśli odpowiedziały Panu Bogu;
- pytamy: dlaczego, kto, w jaki sposób, ile, co się stało, gdy... itd.;

³⁶ Por. KKK, nr 1547; cyt. z KK, nr 10.

³⁷ Jan Paweł II, Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Kongregacji ds. Duchowieństwa, *Parafia i jej pasterz* (23 listopada 2001), „L'Osservatore Romano” 242 (2002), nr 4, s. 29–30.

³⁸ DMD, nr 38.

³⁹ *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące homilii mszalne*, dz. cyt., nr 13.

⁴⁰ „We wszystkich mszach z udziałem dzieci ważne zadanie spełnia homilia, która wyjaśnia słowo Boże. Homilia skierowana do dzieci niekiedy będzie przechodzić w dialog z nimi, chyba że lepiej jest, aby dzieci słuchały w milczeniu”; DMD, nr 48 (zob. nr 46 na temat śpiewu dzieci po homilii, gdy było jedno czytanie).

- dobrą pomocą może być zaproszenie osób trzecich;
- należy wytworzyć odpowiednią atmosferę;
- unikać pytań urwanych;
- stosować pozytywne praktyki (cenne wykorzystanie realnych wypowiedzi dzieci, zwroty do dzieci oraz nawiązywanie do codzienności);
- unikać typowych błędów homilii dialogowanych (pozorowanie dialogu podczas homilii, pytania urwane, dialogowe przerywniki, powtórzenia, potoczny, stosowanie slangu młodzieżowego, zdrobnienia, żargon kaznodziejski, duża schematyczność)⁴¹.

Liturgia nie powinna nigdy wydawać się czymś suchym i tylko intelektualnym⁴², dlatego dopuszcza się ilustrowanie homilii dziełami przygotowanymi przez same dzieci⁴³. Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci stwierdza, że „może być również pożyteczne posługiwanie się obrazami przygotowanymi przez same dzieci dla zilustrowania homilii, dla obrazowego przedstawienia wezwań Modlitwy powszechnej, dla inspirowania modlitwy myślniej”⁴⁴. Chodzi tu wyraźnie o uaktywnienie dzieci w domu, o zaangażowanie ich w przygotowanie tego, co potrzebne do przeżywania liturgii, a zwłaszcza homilii. Nie chodzi o to, by celebrans przygotowywał wszystko sam i sprowadził dzieci do roli widzów. Samo przygotowanie ma walor ewangelizacji i troski duszpasterskiej. Mówiąc na temat wizualizacji, Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci zauważa, że „sama liturgia Mszy zawiera wiele elementów wizualnych” (adoracja krzyża, paschał, gromnice w święto Ofiarowania Pana Jezusa, rozmaitość kolorów i ozdób liturgicznych)⁴⁵. Warunkiem ich wprowadzenia jest to, by pozwoliły „dzieciom uchwycić wzrokiem wielkie dzieła Boże dokonane dzięki stworzeniu i odkupieniu i które poprzez doznania wizualne wspomagają modlitwę”⁴⁶. Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące homilii mszalnej zalecają „ostrożność duszpasterską w wykorzystywaniu narzędzi aktywizujących, jakimi mogą być czasem nowoczesne formy techniczne (np. film, obraz, muzyka), a także rekwizyty (np. specjalne stroje itp.), aby środki te nie przysłaniały słowa, które powinno pozostać głównym środkiem komunikacji

⁴¹ W. Silski, *O kaznodziejstwie dziecięcym głosem praktyka*, „Biblioteka Kaznodziejska” 152 (2008), nr 4, s. 32; A. Makowski, „Liturgiczne przepowiadanie dla dzieci – szanse i zagrożenia”, dz. cyt., s. 175.

⁴² Por. DMD, nr 35.

⁴³ Por. DMD, nr 36.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ DMD, nr 35.

⁴⁶ Tamże.

w homilii. W ocenie stosowności użycia takich środków podczas homilii należy mieć na względzie przede wszystkim świętość miejsca kultu Bożego⁴⁷.

W przepowiadaniu słowa Bożego dzieciom istotne znaczenie mają opowiadania mówiące o konkretnych wydarzeniach oraz obrazy. Dzieci bowiem posługują się „językiem obrazu”, którego uczą się, oglądając programy telewizyjne czy korzystając z gier komputerowych. Stąd też trudność, jaką jest dla nich słuchanie monologu. Dzieci mają szczególną zdolność obrazowego ujmowania rzeczywistości, która w ten sposób komunikowana staje się im bliższa i głęboko przenika w sferę ich wewnętrznych przeżyć. Z pewnością dobrze przyjęty przez małych słuchaczy będzie oryginalny sposób przemawiania, w którym jest miejsce na zaskakujące zwroty sytuacji i humor. Te narracje mają dotknąć egzystencjalnych problemów dziecka oraz prowadzić do szczęśliwego zakończenia (przykład – jasny, wiarygodny i zwięzły)⁴⁸. Wzorem takiego przepowiadania jest Jezus. Często Jego wypowiedzi mają charakter przypowieści, czyli opowiadań symbolicznych, które czerpią inspirację z palestyńskiej ziemi i skromnego doświadczenia jej mieszkańców. „Mówił im wiele w przypowieściach (...) a bez przypowieści nic im nie mówił” (por. Mt 13, 33)⁴⁹.

Zakończenie

Homilista ma dotrzeć do dzieci z Bożym przekazem. Słowo Boże ma dziecko zbawić, a nie zabawić. Potrzeba w dzisiejszym przepowiadaniu uważać, aby powszechnie środki multimedialne nie stechnicyzowały z natury interpersonalnego wydarzenia, jakim jest przepowiadanie. Homilia jest spotkaniem mówiącego Boga ze słuchającym człowiekiem poprzez kaznodzieję. Kaznodzieja ma wziąć pod uwagę, że spotkanie to odbywa się w przestrzeni liturgicznej, a ta wymaga odpowiedniego zachowania. Stąd też ma rodzić się szacunek do misterium Słowa. Wyraża się on w trosce o liturgiczną formację eucharystyczną. Teksty euchologiczne, zwłaszcza trzy modlitwy eucharystyczne przeznaczone na Msze św. z udziałem dzieci, stanowią ważne źródło homilii oraz są szkołą poprawnej mistagogii, której często brakuje współczesnemu przepowiadaniu. Jest to tym ważniejsze, że modlitwy te zostały dostosowane do poszczególnych etapów psychologicznego rozwoju dziecka.

⁴⁷ Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące homilii mszalnej, nr 14.

⁴⁸ R. Hajduk, *Posłani głosić Dobrą Nowinę*, dz. cyt., s. 305.

⁴⁹ G. Ravasi, *Kim jesteś, Panie? Konfrontacje i spory z Człowiekiem, który zmienił historię*, Kraków 2012, s. 113–116.

Bibliografia

- Hajduk R., *Posłani głosić Dobrą Nowinę*, Kraków 2007.
- Instrukcja Kongregacji ds. Duchowieństwa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Rzym 2022.
- Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego, O mszach dla grup specjalnych *Actio Pastoralis*, Rzym 1969.
- Jan Paweł II, Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Kongregacji ds. Duchowieństwa, *Parafia i jej pasterz* (23 listopada 2001), „L'Osservatore Romano” 242 (2002), nr 4, s. 29–30.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące homilii mszalne*, Lublin 2017.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja *Redemptionis sacramentum*, Rzym 2004.
- Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja *Liturgiis authenticam*, Rzym 2001.
- Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* (z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego, 2002).
- Kongregacja Kultu Bożego, *Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci*, Rzym 1973.
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium*, Rzym 1964.
- Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, Rzym 1963.
- Lekcionár na Omše za účasti detí*, Banská Bystrica 1992.
- Makowski A., „Liturgiczne przepowiadanie dla dzieci – szanse i zagrożenia”. *Symposium homiletyczne. Nysa–Opole, 21–22 października 2013 roku*, „Roczniki Teologiczne KUL” 12 (2014), s. 172–176.
- Międzydykasterialna instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wierznych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów *Ecclesiae de misterio*, Rzym 1997.
- Paliński J., *Mistagogia w celebracjach liturgicznych z udziałem dzieci*, w: *Mistagogia a duchowość*, red. A. Żądło, Katowice 2004, s. 126–137.
- Ravasi G., *Kim jesteś, Panie? Konfrontacje i spory z Człowiekiem, który zmienił historię*, Kraków 2012.
- Silski W., *O kaznodziejstwie dziecięcym głosem praktyka*, „Biblioteka Kaznodziejska” 152 (2008), nr 4, s. 31–33.
- Siwek G., *O przepowiadaniu nie tylko dla dzieci*, „Biblioteka Kaznodziejska” 152 (2008), nr 4, s. 9–19.
- Slávne Svätej Omše za účasti detí*, Banská Bystrica 1992.
- Sławiński H., *Liturgia słowa i liturgia eucharystyczna jako jeden akt liturgiczny*, „Przeгляд Homiletyczny” 11 (2007), s. 19–32.
- Stefański J., *Modlitwy eucharystyczne z udziałem dzieci – nowa szansa pastoralna*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 41 (1988), s. 427–439.
- Sunday Book of Reading. The Lectionary Adapted for Children*, Year A, Loveland, Ohio 1989.

Sunday Book of Reading. The Lectionary Adapted for Children, Year B, Loveland, Ohio 2008.

Sunday Book of Reading. The Lectionary Adapted for Children, Year C, Loveland, Ohio 2009.

Święta Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego, Instrukcja *Inaestimabile donum* w sprawie niektórych norm dotyczących kultu Tajemnicy Eucharystycznej, Rzym 1980.

Streszczenie

Formacja liturgiczna poprzez homilie we Mszach św. z udziałem dzieci

W życiu parafii niejednokrotnie gromadzą się pewne grupy wiernych, które łączy podobny wiek i pozycja społeczna, ten sam rodzaj zaangażowania albo podobne problemy życiowe. Jedną z bardzo ważnych grup w Kościele jest młode pokolenie, a w nim dzieci. Zadaniem kaznodziei jest dostrzec obecność tych grup i dostosować do nich zarówno treść, jak i sposób przepowiadania. Homilista ma dotrzeć do dzieci z Bożym przekazem. Słowo Boże ma dziecko zbawić, a nie zabawić. Potrzeba w dzisiejszym przepowiadaniu uważać, aby powszechnie środki multimedialne nie stecniczowały z natury interpersonalnego wydarzenia, jakim jest przepowiadanie. Homilia jest spotkaniem mówiącego Boga ze słuchającym człowiekiem poprzez kaznodzieję. Kaznodzieja ma wziąć pod uwagę, że spotkanie to odbywa się w przestrzeni liturgicznej, a ta wymaga odpowiedniego zachowania. Stąd też ma rodzić się szacunek do misterium Słowa. Wyraża się on w trosce o liturgiczną formację eucharystyczną.

Summary

Liturgical formation through homilies at Holy Masses with the participation of children

In the life of a parish, there are often some groups of believers who share similar age and social position, the same type of commitment or similar life problems. One of the very important groups in the Church is the young generation, and children among them. The task of the preacher is to notice the presence of these groups and adapt both the content and the way of preaching to them. The homilist is to reach children with God's message. The word of God is to save the child, not to entertain. In today's preaching, care should be taken that the commonly present multimedia means do not dominate the inherently interpersonal event of preaching. The homily is a meeting between the speaking God and the listening man through the preacher. The preacher is to take into account the fact that this meeting takes place in the liturgical space, and this requires appropriate behavior. This, in turn, is supposed to teach respect for the mystery of the Word. It expresses itself in concern for formation liturgical Eucharistic.